

NEMZETI NEVELÉSI MINISZTERIUM

OCTAVIAN MÂNDRUȚ

Az Európán kívüli
kontinensek

Földrajza

tankönyv a VII. osztály számára

CORINT

Borítólap:
Walter Riess

Szerkesztő:
Daniel Penescu
Nicolae Borcea
Nagy Sándor (magyar nyelvű kiadás)

Számítógépes műszaki szerkesztés:
Andreea Apostol
Gabriela Tache
Lili Gaibăr

Tudományos referensek:
Prof. univ. dr. Gheorghe Măhăra
Prof. gr. I Ioan Mintici
Prof. gr. I Nicolae Paltin

Fordította:
Szabó Erzsébet

A magyar nyelvű tankönyv
szaklektora:
Baka József, Ilinczky Andrea,
Székely Dorottya

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
a României
MÂNDRUȚ, OCTAVIAN
Az Európán kívüli kontinensek földrajza:
tankönyv a VII osztály számára / Octavian
Mândruț. - București: Corint, 2008
ISBN 978-973-135-318-0

913(4)(075.33)

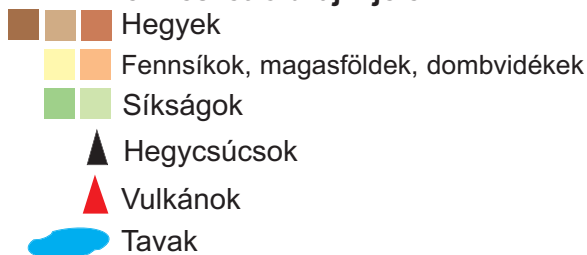
Editura CORINT
Calea Plevnei nr. 145, sector 6,
cod poștal 060012, București
Tel.: 021.319.88.22, 021.319.88.33,
021.319.88.77; Fax: 021.319.88.66
E-mail: vanzari@edituracorint.ro
Magazin virtual: www.grupulcorint.ro

ISBN: 978-973-135-318-0

Jelen kiadvány minden jogát fenntartja
a CORINT Könyvkiadó.

A tankönyvben használt jelek

Természetföldrajzi jelek

Városok

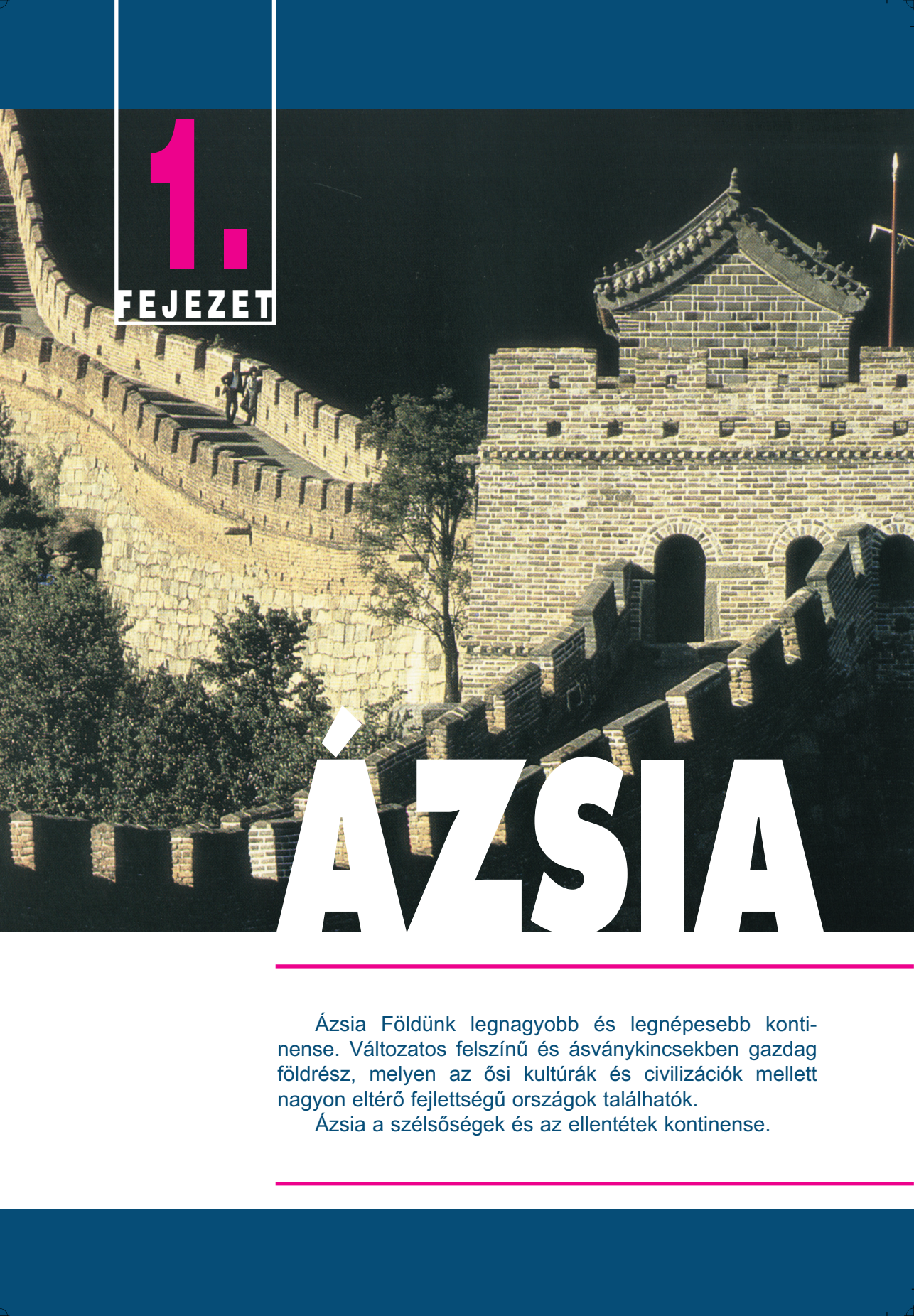
- 10 milliónál több lakos
- 5-10 millió lakos
- 1 milliónál több lakos
- 500 000–1 millió lakos
- 100 000-500 000 lakos
- egyéb városok

Gazdasági tevékenységek

- kőolajfinomító
- kohászat
- ipari központok
- vízérőmű
- atomerőmű
- hőerőmű
- repülőgépgyártás
- hajógyártás

Ásványkincsek

▲ Vasérc	Cu	Réz
▲ Kőolaj	Pb	Ólom
△ Földgáz	Zn	Cink
■ Jó minőségű szén	Hg	Higany
□ Gyenge minőségű szén	S	Kén
■ Márvány	Mn	Mangán
□ Egyéb építőanyagok	Cr	Króm
Ni Nikkel	U	Urán
Au Arany	Sn	Ón
Ag Ezüst	Al	Alumínium
K Kálium	F	Foszfátok
Na Nátrium	Gy	Gyémánt

1.

FEJEZET

ÁZSIA

Ázsia Földünk legnagyobb és legnépesebb kontinense. Változatos felszínű és ásványkincsekben gazdag földrész, melyen az ősi kultúrák és civilizációk mellett nagyon eltérő fejlettségű országok találhatók.

Ázsia a szélsőségek és az ellentétek kontinense.

Ázsia a Föld legnagyobb kontinense. Területe 44 407 000 km². Észak-Ázsiában a világ legnagyobb államának (17 millió km²), az Oroszországi Föderációnak ázsiai része (12,8 millió km²) helyezkedik el.

Ázsiában 47 ország található. Nem soroltuk ide az Oroszországi Föderációt, mert erről mint európai államról már szó volt, viszont ide soroltuk Tajvant és Ciprust. 1997-ben Hongkong, a volt brit koronagyarmat ismét Kína részévé vált, de továbbra is széles körű önállóságot élvez.

A térképen, mely Ázsia *felszínét* ábrázolja nagy vonalakban, a kontinens domborzati egységei láthatók. Megfigyelhetők a *nagykiterjedésű fennsíkok*, a magasföldek, az égbe nyúló hegységek (3000 m felett) és a tágas alföldek (Nyugat-szibériai-alföld, Mezopotámia stb.), lépcsőzetes domborzati egységek formájában.

ÁZSIA FÖLDRAJZI HELYZETE. A KONTINENS MEGISMERÉSE

ÁZSIA SZÉLSŐ PONTJAI: északon a Cseljuszkin-fok eléri a $79^{\circ}14'$ északi szélességet, viszont a Jeges-tengerben elhelyezkedő szigetek egy része meghaladja a 80° északi szélességet; délen, az Egyenlítőn túl Roti-sziget a 11° déli szélességet érinti; nyugaton, Kis-Ázsia-félszigetén levő Baba-fok meghaladja a 25° keleti hosszúságot; keleten a Gyezsnyev-fok átnyúlik a 180° hosszúsági körön, megközelítve a 170° nyugati hosszúságot.

Ázsia szélső pontjai és partvonalai (tengerek, félszigetek, szigetek)

HATÁRAI ÉS PARTVONALAI. Ázsiát északon a Jeges-tenger, keleten a Csendes-óceán, délen az Indiai-óceán, nyugaton Afrika és Európa határolja.

Délkeleten Ázsia és Ausztrália között az Indonéz- és a Fülöp-szigetek helyezkednek el.

Legnagyobb félszigetei az Indiai-óceánba nyúlnak.

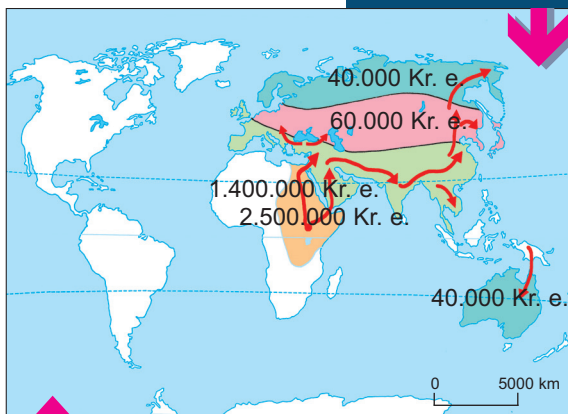
Tanulmányozzátok az előző oldalon levő térképet! Olvassátok le Ázsia szél-ső pontjai közötti távolságokat! Hasonlítsátok össze Ázsia fekvését és területét Európa fekvésével és nagyságával!

Nevezzétek meg a legnagyobb félszigeteket, szigetcsoportokat és tengereket!

ÁZSIA MEGISMERÉSE

Ismereteink szerint a mai ember elődeinek kiindulási helye Közép-Afrika volt. Az előemberek fokozatosan népesítették be Európát és Ázsiát, majd Ázsián keresztül Ausztráliát, Óceániát és Amerikát. Dél-Európát, Észak-Afrikát és Ázsiát az ókorban egységes földrésznek tekintették.

VÁLASZTHATÓ

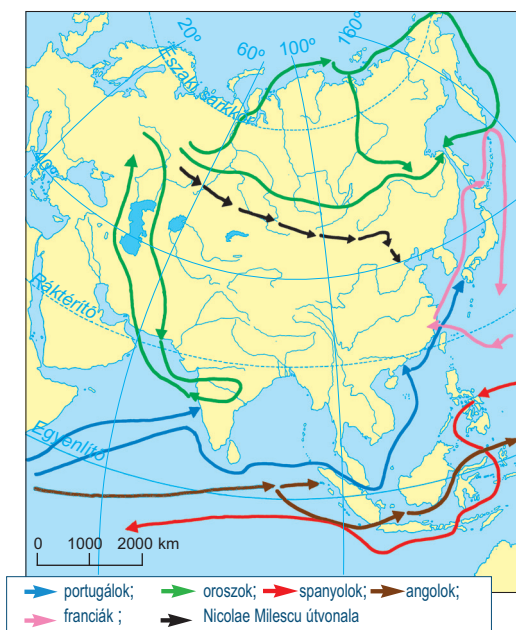
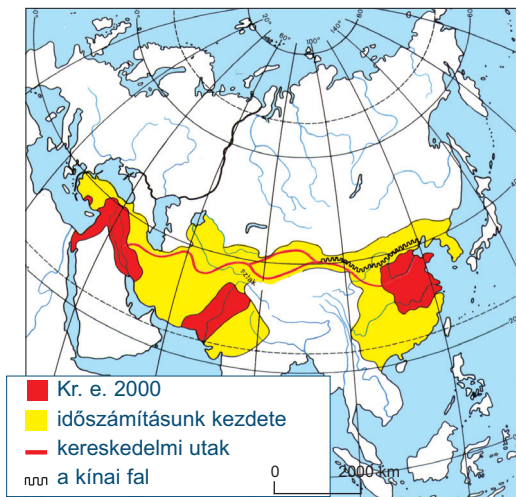

A Föld benépesülése

Eratoszthenész görög polihisztor (csillagász, matematikus, geográfus, filozófus Kr.e. a III. században) világtérképe szerint az ókorban Dél-Európa, Észak-Afrika, Nyugat- és Dél-Ázsia egységes szárazulatot alkotott. Eratoszthenész számításokat végzett a Föld méreteire vonatkozóan is. Az egyenlítő általa kiszámított hossza megközelíti a valós méretet.

A mellékelt térkép az egységes szárazulat főbb részeit (Ázsia, Afrika, Európa), a szigeteket (Albion-Brettanike és Taprobané- Ceylon), a folyókat (Istros-Duna, Neilos-Nílus, Eufrátesz, Indos-Indus, Ganges-Gangesz), a hegyeket, a városokat és a népeket tünteti fel.

Négyezer éves ázsiai civilizációk

Ázsia az emberi műveltség ősi központja. Kr. e. 3000–4000 között terjed el a földművelés és az öntözéses földművelés (neolitikus forradalom) a Közel-Keleten, Mezopotámiában és Kínában. A neolitikumra jellemző változások a mediterrán térségben is végbemennek.

Európából Ázsia felé az első jelentősebb felfedezést Nagy Sándor hadjáratai jelentették.

A terjeszkedő görög, római, majd az oszmán birodalom szorosan összekapcsolták Dél-Európa, Észak-Afrika és Ázsia térségét. Számos kereskedelmi út kötötte össze Európát és Ázsiát.

A középkorban a hatalmas mongol birodalom magába foglalta Közép-, Kelet- és Dél-Ázsiát (Kína, India), valamint Kelet-Európát.

Utazások a nagy földrajzi felfedezések idején

A nagy földrajzi felfedezések korában megnövekedett az európaiak érdeklődése Ázsia iránt. A hatalmas kontinens távoli vidékei (Észak-Ázsia, Távol-Kelet) azonban még évszázadokon át ismeretlenek maradtak az európaiak számára. Marco Polo volt az első európai, aki beutazta Kelet-Ázsia távoli tájait. Vasco da Gamma portugál hajós elsőként jutott tengeri úton – Afrika megkerülésével – Indiába. Magellán nagy nehézségek árán jutott el a Fülöp-szigetekre. Az orosz felfedezők beutazták Szibériát. A román Nicolae Milescu utazásai során eljutott Kínába.

ÖSSZEFOGLALÁS

- Ázsia a legnagyobb kontinens.
- Ázsiát tengerek és óceánok övezik, partvonala tagolt.
- Ázsia, Dél-Európa és Észak-Afrika az emberi műveltség ősi központja.

FELEADATOK ÉS GYAKORLATOK

1. Hasonlítsátok össze Ázsia és Európa partjának tagoltságát! Jelöljétek meg az Ázsia és Európa közötti határvonalat!
2. Hasonlítsátok össze Dél-Európa és Dél-Ázsia legnagyobb félszigeteit!
3. Határozzátok meg Dél-Európa, Észak-Afrika és Ázsia népei, kultúrái és országai közötti hasonlóságokat!
4. Jelöljétek ki a legjelentősebb expedíciók útvonalát!

ÁZSIA FELSZÍNE

Ázsia felszínének tanulmányozása előtt idézzétek fel az előző osztályokban tanultakat. Mit értettek az alábbi fogalmakon: *felszín, felszíni vagy domborzati forma, domborzat, magasság, erózió, fennsík, síkság, hegy, hegylánc, medence*?

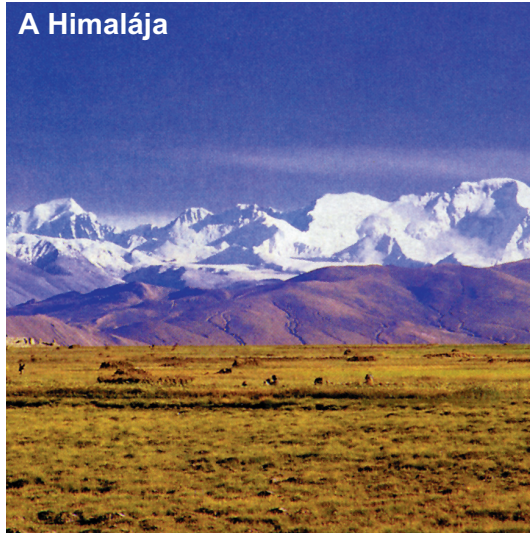
FELSZÍNI FORMÁK. Ázsiában találjuk a Föld legnagyobb kiterjedésű és legmagasabb hegységeit. Gyakoriak a 3000 m magasságot meghaladó felszíni formák. Ilyenek a nagyon magas hegyek (Himalája, Pamír, Karakorum, Kunlun stb.), és a világ legkiterjedtebb magassíkjai (Tibet, átlagos magassága 5000 m). A Föld legmagasabb pontja a 8848 m magas Csomolungma a Himalája hegységben. A különböző térképeken egymástól eltérő adatokkal szerepel a Csomolungma magassága (8872 m – Dierke Weltatlas). A Csogori vagy K2 csúcs (8610 m) a Karakorum hegységben a világ második legmagasabb csúcsa. Közép-Ázsiában kialakultak a száraz éghajlatú magas medencék is.

Tanulmányozzátok az 5. oldalon levő térképet! Soroljátok fel a legfontosabb felszíni formákat! Figyeljétek meg a felszíni formák elhelyezkedését! Mondjátok el észrevételeiteket!

3000 m feletti térségek Ázsiában

3000 m magasságot meghaladó térségek

A Himalája

ÁZSIA KÉREGSZERKEZETE. A kontinens magvai, legősbibb kéregdarabjai az ősmasszívumok. Az ázsiai kontinens magját az északi őskontinens – Laurázia – ősfölddarabjai (Angara- és Kínai-ősmasszívum) képezik. A déli őskontinensről – Gondvánáról – az Indiai- és az Arab-ősmasszívum tapadt Ázsiához.

A kontinens fiatal hegységrendszerét, az Eurázsiai-hegységrendszert a hét szárazföldi lemez összeütközése hozta létre. Az utolsó eljegesedés idején Ázsia magas hegyeit és északi részét jégtakaró borította.

Jégár és glaciális felszín
a Himalájában

DOMBORZATI TÍPUSOK.

A földfelszín formálásában belső (kőzetlemezek ütközése, vulkánosság, a földkéreg függőleges mozgásai) és külső (folyók, gleccserek, szél, hőmérséklet-ingadozás stb.) erők vesznek részt. A természeti erőcsoportok tevékenysége következtében kialakult fő domborzati típusok a következők: tektonikus, vulkanikus, folyami, tengeri, glaciális, eolikus felszín.

ÁZSIA NAGY FELSZÍNI FORMÁI

Ázsia jelentősebb felszíni formái

Tanulmányozzátok a mellékelt térképet! Mutassátok meg a térképen Ázsia jelentősebb felszíni formáit: Tibeti-magasföld, Nyugat-szibériai-alföld, Himalája, Közép-szibériai-alföld, Hindusztáni-alföld, Pamír, Dekkán-fennsík, Arab-tábla, Dél-kínai-hegyvidék, Kínai-alföld.

ÖSSZEFOGLALÁS

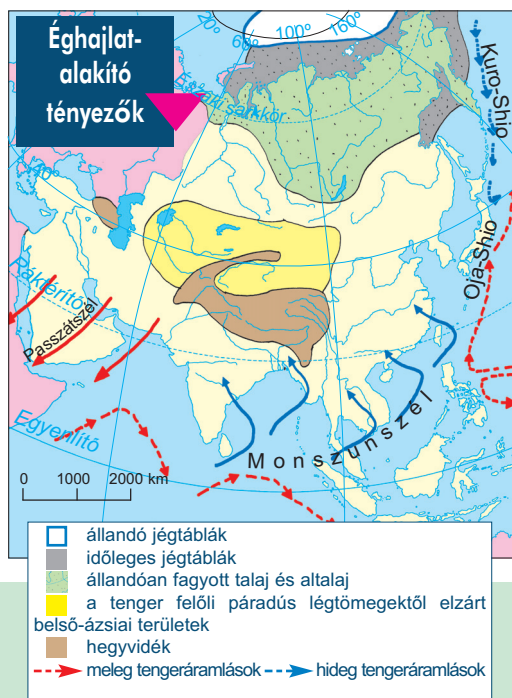
- Földünk legmagasabb tájai, legnagyobb fennsíkjai itt vannak.
- A kontinens legősibb kéregdarabjai az ősmasszívumok. A fiatal, eurázsiai hegységrendszer kialakulása egybeforrasztotta az északi és a déli ősmasszívumokat.
- Felszíne szélsőségesen változatos.
- Nagy felszíni formái sajátos tulajdonságokkal rendelkeznek.

ÁZSIA ÉGHAJLATA

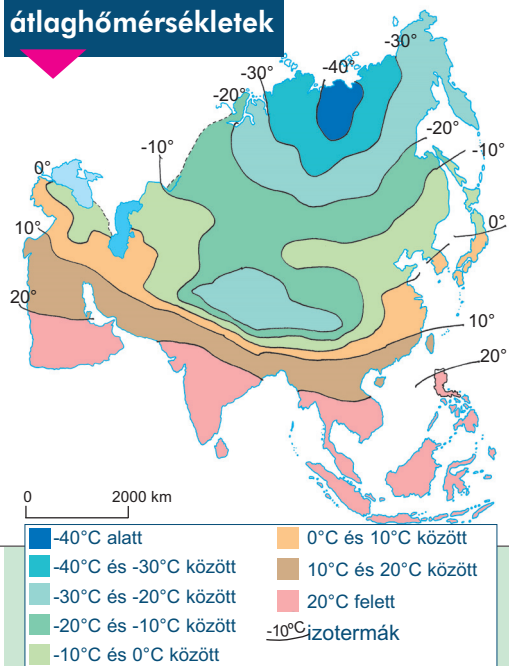
Ázsiában – óriási kiterjedése és földrajzi helyzete következtében – minden éghajlati övezet megtalálható.

A legfontosabb éghajlat-alakító tényezők:

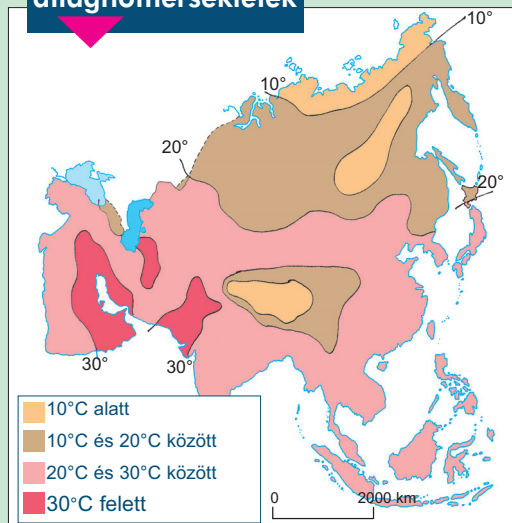
1. a földrajzi helyzet és kiterjedés;
2. a Jeges-tenger hatása: alacsony hőmérséklet, jégtáblák keletkezése;
3. a sarkvidéki hideg szelek: fagyott talaj és altalaj;
4. a hegyvonulatok elhelyezkedése és a magas Közép-Ázsia;
5. a szárazföld és az óceánok eltérő felmelegedése és lehűlése az év folyamán (légnyomás-különbségek): monszunszél;
6. passzátszél;
7. Csendes-óceáni tengeráramlások.

**Januári
átlaghőmérsékletek**

**Júliusi
átlaghőmérsékletek**

Tanulmányozzátok a fenti térképeket! Állapítsátok meg az éghajlat-alakító tényezőket! Azonosítsátok a júliusi legmelegebb és a januári leghidegebb területeket! Magyarázzátok meg a jégtáblák és az állandóan fagyott altalaj hatását az éghajlatra!